

UDK 321.01 (497.6) "19"
Pregledni rad

BOSNA I HERCEGOVINA OD ZAVNOBiH-a DO DAYTONSKOG SPORAZUMA – KONTINUITET IZGRADNJE DRŽAVNOSTI U XX STOLJEĆU

Mirko Pejanović

Univerzitet u Sarajevu, Fakultet političkih nauka, Bosna i Hercegovina

Autor je u radu analizirao kontinuitet izgradnje državnosti Bosne i Hercegovine u drugoj polovini XX stoljeća. U osam poglavlja i zaključku prezentiran je pregled od vremena nastanka ideje o ZAVNOBiH-u i političkih priprema za sazivanje do njegovih državnopravnih odluka. Temeljem Prvog, Drugog i Trećeg zasjedanja, autor je objasnio ustavno-politički razvoj državnosti Bosne i Hercegovine od 1945. do 1990. godine, s posebnim osvrtom na period od šezdesetih do devedesetih godina XX stoljeća. U završnom poglavlju osvrnuo se na bosanskohercegovačku državnost u istorijskom kontekstu disolucije SFRJ i razdoblju političke pluralizacije.

Ključne riječi: Bosna i Hercegovina, ZAVNOBiH, državnost, referendum, Daytonski mirovni sporazum

Opšti istorijski kontekst nastanka ideje ZAVNOBiH-a

Partizanske snage Narodnooslobodilačkog pokreta (NOP-a) u Jugoslaviji svoje najteže i najveće bitke izvojevale su na prostoru Bosne i Hercegovine. Četvrta ofanziva okupatorskih snaga poznata je kao bitka za ranjenike. Rušenje mosta na rijeci Neretvi u Jablanici, a potom prelaz partizanskih snaga

preko pontonskog mosta bila je uspješna varka za Nijemce, Talijane i njihove pomagače. Na pravcu Jablanica – Zelengora partizanske snage zadale su udarac četničkim jedinicama. Nakon bitke za ranjenike, uslijedila je Peta ofanziva Hitlerovih snaga protiv glavnine partizanskih jedinica na prostoru Maglića, Volujaka, Tjentišta i Zelengore. Proboj iz ove smrtonosne ofanzive izvršile su partizanske snage na pravcu Zelengora – Kalinovik i dalje za istočnu Bosnu. U oslobodilačkom pohodu nakon Pete ofanzive partizanske snage oslobađaju gradove: Kladanj, Vlasenicu i Tuzlu. Tuzla će u oktobru 1943. godine postati najveći slobodni grad u okupiranoj Evropi. Tito i Vrhovni štab partizanskih snaga nakon Pete ofanzive jedno vrijeme, do odlaska u Bosansku krajinu, borave u poznatoj pećini kod Kladnja (naselje Plahovići u prigradskom dijelu grada). U tom vremenu Tito započinje pripreme za održavanje Drugog zasjedanja Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ-a). U tim pripremama kao jedno od glavnih pitanja javlja se održavanje zemaljskih antifašističkih vijeća u jugoslovenskim zemljama. To je bio uslov da se pristupi izradi odluke o ustrojstvu demokratske Jugoslavije na federativnom principu. Održavanju Drugog zasjedanja AVNOJ-a išla je u prilog međunarodna situacija i uspjeh borbe protiv Hitlerove okupacije zemalja Evrope. U septembru 1943. godine kapitulirala je Italija, a snage Crvene armije su uspješno izvele kontraofanzivu na sovjetskom ratištu. Na prostoru Jugoslavije jača narodnooslobodilački pokret. Do kraja jeseni 1943. godine u Bosni i Hercegovini snage NOP-a oslobađaju dvije trećine njene teritorije. Oružana sila na prostoru Bosne i Hercegovine izrasla je u 23 brigade. Skoro cijeli prostor Bosanske krajine i veći dio istočne Bosne postaće slobodan. To će omogućiti održavanje Prvog zasjedanja Zemaljskog antifašističkog vijeća Bosne i Hercegovine (ZAVNO-BiH-a) u Mrkonjić Gradu i Drugog zasjedanja AVNOJ-a u Jajcu potkraj 1943. godine.

Pripreme za održavanje Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a započinju na sastanku Tita i delegacije Pokrajinskog komiteta KPJ za Bosnu i Hercegovinu (PK KPJ za BiH), u pećini kod Kladnja u ljeto 1943. godine. Delegaciju su činili Rodoljub Čolaković i Avdo Humo – članovi PK KPJ za BiH. Inicijativu za sastanak imao je Tito. Razgovor na ovom sastanku bio je posvećen potrebi priprema za održavanje ZAVNOBiH-a. Taj razgovor će trasirati put za političke pripreme održavanja Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a. Pripreme su se odvijale od ljeta do kraja novembra 1943. godine. Osnova za pripremu bila je u velikoj mreži formiranih narodnooslobodilačkih odbora (NOO-a) kao no-

vih oblika narodne vlasti. Formirani su i oblasni NOO-i za Bosansku krajinu, istočnu Bosnu i Hercegovinu. Partizanske jedinice i NOO-i postaće autentična socijalna osnova naroda koji se bore za svoju slobodu, u izboru delegata za Prvo zasjedanje ZAVNOBiH-a.

Prvo zasjedanje ZAVNOBiH-a zakazano je za 25. novembar 1943. godine. Putovanje do Mrkonjić Grada odvijalo se u veoma teškim ratnim uslovima. Struktura izabranih delegata za Prvo zasjedanje ZAVNOBiH-a bila je višenacionalna. Delegati su dolazili iz svih društvenih skupina i regionalnih cjelina Bosne i Hercegovine¹. Osnovna nit koja je bila odrednica idejnog stava delegata Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a bila je antifašizam, borba na antifašističkoj filozofiji za slobodnu i zbratimljenu Bosnu i Hercegovinu koja garantuje ravnopravnost i jednakost Srba, Hrvata, Muslimana (Bošnjaka) unutar Demokratske Federativne Jugoslavije. Sa stanovišta obrazovanja i zanimanja među izabranim delegatima bili su ljekari, zemljoradnici, profesori, pravnici, radnici, učitelji, studenti, sveštenici, komandanti partizanskih jedinica i drugi.

Političke pripreme za Prvo zasjedanje ZAVNOBiH-a

Nakon razgovora delegacije PK KPJ za BiH sa Titom kod Kladnja u ljeto 1943. godine, započele su političke pripreme za održavanje ZAVNOBiH-a. Iz pisma Pokrajinskog komiteta KPJ za Bosnu i Hercegovinu Oblasnom komitetu za Hercegovinu od 14. septembra 1943. godine vidljivo je da se pristupa pripremama za održavanje ZAVNOBiH-a. U pismu se navodi: “Mi mislimo da je situacija sazrela da se formira Zemaljsko antifašističko Vijeće narodnog oslobođenja za Bosnu i Hercegovinu, o čemu smo već obavijestili CK”² U svom izvještaju Centralnom komitetu KPJ od 14. oktobra 1943. godine, Pokrajinski komitet za BiH ističe: “Izvijestili smo vas depešom da smatramo da je sazrela situacija za obrazovanje AVNO za BiH”³.

¹ Prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a prisustvovalo je 247 delegata, a izvjestan broj delegata nije stigao na vrijeme zbog borbi i drugih prepreka na putu do Mrkonjić Grada. Vidi šire: Babić N., Otašević D. 1970. 58.

² ZAVNOBiH – dokumenti, knj. I. 1943-1944. ”Izvod iz Pisma Pokrajinskog komiteta KPJ za BiH Oblasnom komitetu KPJ za Hercegovinu od 14. septembra 1943”. 24.

³ Isto. ”Izvod iz izvještaja Pokrajinskog komiteta KPJ za BiH Centralnom komitetu KPJ od 14. oktobra 1943”. 24.

Redosljed odvijanja priprema za održavanje ZAVNOBiH-a sistemati- zira Avdo Humo – član PK KPJ za Bosnu i Hercegovinu u svojoj diskusiji na naučnom skupu na temu: *AVNOJ i narodnooslobodilačka borba u Bosni i Hercegovini (1942-1943)*, održanom u Sarajevu 22. i 23. novembra 1973. godine. Avdo Humo ističe: “(...) Događaji su tekli ovim redom. O stvaranju nacionalnih skupština razgovarali smo Čolaković i ja sa drugom Titom kod Kladnja, kad je boravio u istočnoj Bosni poslije Pete ofanzive. Negdje u valu 1943. godine ZAVNOH je održao svoj sabor, donio odluku o političkom položaju, nacionalnom mjestu i odnosu hrvatskog naroda prema budućoj državi. Osnovni zaključci tog zasjedanja bili su nam poznati. Razmatrajući političku situaciju u istočnoj Bosni, Tito nas je upitao kada mislimo održati zasjedanje bosanskohercegovačke skupštine. Znam da smo odgovorili da nismo još izvršili pripreme zbog ofanzive koja se vodila na teritoriji istočne Bosne (...)”⁴ Potom, Humo objašnjava da su se u toku augusta 1943. godine vodile diskusije o mjestu i vremenu održavanja skupštine antifašističkog vijeća Bosne i Hercegovine. Kada su se u ljeto i jesen 1943. godine stekli objektivni uslovi, odlučeno je u PK KPJ za BiH da se zasjedanje Antifašističkog vijeća Bosne i Hercegovine održi u Bosanskoj krajini. Tome je pogodovala i okolnost da su se u Bosanskoj krajini nalazili Vrhovni štab narodnooslobodilačke vojske (NOV), Centralni komitet KPJ i Tito. Osim toga, Avdo Humo ističe i još jedno važno stajalište PK KPJ za BiH: “(...) Naše ranije shvatanje narodne autonomije evoluiralo je u koncepciju o jednom punijem obliku bosanskohercegovačke državnosti”⁵ Sa tako shvaćenom koncepcijom Bosne i Hercegovine kao federalne jedinice u federativnoj Jugoslaviji, krenuo je prvih dana novembra 1943. godine jedan dio Pokrajinskog komiteta, a to su bili Rodoljub Čolaković i Avdo Humo zajedno sa više uglednih građanskih političara iz istočne Bosne u Jajce, gdje se nalazio Vrhovni štab Narodnooslobodilačke borbe (NOB-a) i Centralni komitet KPJ. “Kad smo stigli u Jajce dobili smo nacrt jedne odluke kojom je trebalo Bosnu i Hercegovinu konstituisati kao autonomnu pokrajinu vezanu za jugoslovensku federaciju”⁶ navodi Avdo Humo. Ovaj nacrt odluke direktno se sudarao sa koncepcijom PK KPJ za Bosnu i Hercegovinu. Zbog toga se ušlo u diskusiju s članovima CK KPJ, Mošom Pijade, Sretenom Žujovi-

⁴ Humo A. 1974. 757.

⁵ Isto. 758.

⁶ Isto.

ćem, Milovanom Đilasom i Edvardom Kardeljem, članovima CK KPJ koji su radili na pripremi odluke o ustrojstvu Jugoslavije na federativnom principu. Argumenti da Bosna i Hercegovina dobije politički status federalne jedinice ravnopravne Sloveniji, Hrvatskoj, Srbiji, Makedoniji i Crnoj Gori, obrazloženi su s nekoliko aspekata. Prvo, Bosna i Hercegovina je istorijska i geografska prirodna cjelina u kojoj vijekovima žive zajedno međusobno izmiješana tri naroda: Srbi, Hrvati i Muslimani. Svaki narod ima i svoje specifične puteve razvoja, društvenog i kulturnog života, ali istovremeno ima i mnoge elemente zajedništva u svom viševjekovnom kulturnom postojanju. Drugo, sva tri naroda imaju težnju da stvore zajedničku republiku Bosnu i Hercegovinu u okviru jugoslovenske federativne zajednice. Takav oblik državnog zajedništva u samoj BiH znači da će se sva tri naroda najbrže razvijati. Treći argument se odnosio na stajalište da bi Bosna i Hercegovina, ako bi bila autonomna pokrajina, mogla postati “jabuka razdora između Srba i Hrvata, da izazovu u određenim okolnostima nacionalizam, šovinističke strasti i neke oblike svojatanja kod zaostalih društvenih grupa iz Srbije i Hrvatske, kao i sličnih grupa u samoj Bosni i Hercegovini čije su političke koncepcije preživjele”.⁷ Članovi CK KPJ, Pijade, Žujović i Đilas nisu se složili s argumentima i koncepcijom koju su o statusu Bosne i Hercegovine kao federalne jedinice iznijeli Čolaković i Humo u ime PK KPJ za Bosnu i Hercegovinu. Đilas, Pijade i Žujović su zastupali mišljenje da Bosna i Hercegovina ne može biti republika, jer ne postoji bosanskohercegovačka nacija i da je republika nacionalna kategorija. Oni su bili zarobljeni Staljinovom koncepcijom o naciji. Vezano za ovo stajalište članova CK KPJ, Pijade, Žujovića i Đilasa, Rodoljub Čolaković ističe da se radilo o mehaničkom pristupu.⁸ Uz sve, izrazili su sumnju u definiciju o Muslimanima kao naciji. Istovremeno, Kardelj je prihvatio argumente članova Pokrajinskog komiteta KPJ za BiH, Avde Hume i Rodoljuba Čolakovića, i predložio da se obavi razgovor sa Titom. O tome Avdo Humo kaže: “Otišli smo kod Tita i iznijeli mu argumente obadvije strane. On je zajedno sa Kardeljem prihvatio našu koncepciju, a mi smo se nakon toga bacili na posao”.⁹ Potom su

⁷ Isto. 759.

⁸ “Prilaz ovom pitanju pomenutih drugova bio je mehanički. Oni su polazili od toga da u Jugoslaviji živi pet formiranih nacija i da svaka od njih treba da u svojoj federalnoj jedinici vidi ostvarenje svoje nacionalne slobode”. Vidi: Čolaković R. 1974. 16.

⁹ Humo A. 1974. 760.

uslijedile sjednice Pokrajinskog komiteta KPJ za Bosnu i Hercegovinu u selu Ribnik kod Ključa. Nakon diskusije¹⁰ i slaganja s koncepcijom statusa Bosne i Hercegovine kao federalne jedinice u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji (DFJ), uslijedila je odluka da se bosanskohercegovačka skupština održi 25. novembra u Mrkonjić Gradu. Za nosioce referata koje će podnijeti delegatima ZAVNOBiH-a, određeni su: Rodoljub Čolaković, o spoljnopolitičkoj situaciji i perspektivi narodnooslobodilačkog rata; Osman Karabegović, o unutrašnjoj političkoj situaciji s osvrtom na značaj stvaranja bosanskohercegovačke državnosti i Avdo Humo za prijedlog Rezolucije koja će izraziti istorijsku potrebu i značaj stvaranja Bosne i Hercegovine kao republike, odnosno federalne jedinice u federativnoj Jugoslaviji.

Državotvorne odluke Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a

Na Prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a odlučivalo je 247 delegata. Oni su na početku zasjedanja ustanovili dnevni red od deset tačaka. Nakon izvještaja Verifikacionog odbora saslušana su dva referata: Rodoljuba Čolakovića o spoljnoj i unutrašnjoj političkoj situaciji i Osmana Karabegovića o značaju ZAVNOBiH-a. U diskusiji o ova dva referata učestvovalo je 12 delegata. Oni su dolazili sa cijelog prostora Bosne i Hercegovine, a pripadali su i muslimanskom (bošnjačkom) i srpskom i hrvatskom narodu. Izdvajamo poruke iz nekoliko diskusija. Muhamed Sudžuka iz Travnika: “Mi nećemo demokratiju na riječima, mi hoćemo demokratiju na djelu (...) Naša demokratija je nova, u prvom redu zato što u njoj zaista odlučuje sam narod”.¹¹ Bogomir Brajković iz Tuzle pozdravlja skupštinu u ime Hrvata istočne Bosne. Naglašava da “Hrvati istočne Bosne nikad nisu odobravali učinjeno zlo i da nisu vršili nedjela, osim malog broja izdajica”.¹² Ilija Slavnić iz Korićana ističe da je vlada s kraljem na čelu u časovima sloma zemlje sramno napustila naše narode i pobjegla u inostranstvo, odakle dvije i po godine zabija nož u leđa našoj borbi preko svojih oružanih bandi, četnika Draže Mihajlovića te dodaje: “Radi te sramotne izdaje, mi tim

¹⁰ U diskusiji su učestvovali: Đuro Pucar, Rodoljub Čolaković, Osman Karabegović, Avdo Humo i Slavko Rodić. Vidi: *AVNOJ i narodnooslobodilačka borba u BiH*. 1974. 759.

¹¹ *ZAVNOBiH – dokumenti. knj. I. (1943-1944)*. Vidi: Mehmed Sudžuka, delegat iz Travnika, diskusija na Prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a. 58.

¹² Isto. Vidi: Bogomir Brajković, delegat iz Tuzle, diskusija na Prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a. 58.

izdajnicima i njihovom kralju ne damo da nam se ponovo popnu za vrat”.¹³ Dr. Hamdija Ćemerlić iz Sarajeva izjavljuje da se u svim pojedinostima slaže s referatom Rodoljuba Čolakovića. Podcrtava da su muslimanske mase izdane od svojih bivših vođa. Neki od tih vođa su radi svojih sebičnih interesa otišli u Pavelićevu vladu. Oni su muslimanima lagali da će se njihov položaj popraviti u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (NDH), te dodaje: “Nastojali su svim sredstvima da ih uvuku u pokolj srpskog naroda. To im nije pošlo za rukom”.¹⁴ Svoju diskusiju dr. Hamdija Ćemerlić, sorbonski doktor pravnih nauka, patriota koji nije bio član KPJ, završava ovom konstatacijom: “Muslimane u federativnoj Jugoslaviji, u kojoj će Bosna i Hercegovina biti ravnopravna jedinica, čeka najljepša budućnost i da Muslimani treba da krenu putem ostale braće, stupajući u narodnooslobodilačku borbu”.¹⁵ I svi drugi učesnici u diskusiji imali su punu saglasnost o tome da su narodnooslobodilačka borba i njen antifašistički karakter doveli do slobode, nove vlasti i zbratimljenosti bosanskohercegovačkih naroda u Bosni i Hercegovini kao federalnoj jedinici unutar jugoslovenske federacije.

Veoma je bitno iskazati i glavne poruke što su izrečene u pozdravnim govorima gostiju koji su bili na Prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a. Ivan Ribar pozdravio je delegate Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a u ime AVNOJ-a ovim riječima: “Narodi Bosne i Hercegovine u borbi koja je zadivila čitav svijet, izgradili su svoju istinsku demokratsku vlast koja počinje od seoskih NOO-a pa završava ZAVNOBiH-om kao najvišim političkim predstavništvom naroda Bosne i Hercegovine”.¹⁶ Božidar Magovac pozdravio je delegate u ime Izvršnog odbora Hrvatske seljačke stranke (HSS-a): “Nema naroda koji bi u današnjim ratnim prilikama stvarao ovaj Parlament. To čini jedino naš narod (...) Naša je pobjeda blizu”.¹⁷ Josip Vidmar, predsjednik Izvršnog odbora Osovobodilne fronte Slovenije pozdravlja učesnike Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a u ime slovenskog naroda. U njegovoj pozdravnoj riječi posebno se izdvaja ova misao: “Ako se u Bosni – koja je najkompliciranija zemlja u Evropi – ostvari

¹³ Isto. Vidi: Ilija Slavnić, delegat iz Korićana, diskusija na Prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a. 46.

¹⁴ Isto. Vidi: dr. Hamdija Ćemerlić, delegat iz Sarajeva, diskusija na Prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a. 47. i 48.

¹⁵ Isto.

¹⁶ Isto. Vidi: Ivan Ribar, pozdravni govor na Prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a. 30.

¹⁷ Isto. Vidi: Božidar Magovac, pozdravna riječ na Prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a. 31.

potpuno bratstvo Srba, Hrvata i Muslimana, onda ga neće biti teško ostvariti ni između Srba, Hrvata, Slovenaca, Makedonaca, pa čak i Bugara”.¹⁸ Vlada Zečević je pozdravio učesnike Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a u ime Oslobođilačkog fronta Srbije. Naveo je svoje sjećanje na sve strahote koje su u oblasti Drine počinile ustaše nad Srbima i četnici nad Muslimanima. Zaključuje svoju riječ s porukom da se Vlada i kralj Petar, kao saradnici okupatora i izazivači bratoubilačkog rata, mogu vratiti u našu zemlju samo kao zločinci, odgovorni za tolika zločinstva nad našim narodima.¹⁹

Nakon što su izloženi referati i saslušane diskusije uslijedio je izbor 172 vijećnika ZAVNOBiH-a. Listu vijećnika ZAVNOBiH-a predložio je delegatima Avdo Humo, član PK KPJ za Bosnu i Hercegovinu. Skupština je izabrala vijećnike ZAVNOBiH-a glasajući posebno za svakog predloženog vijećnika. Svi su izabrani jednoglasno. Izborom vijećnika ZAVNOBiH-a, Bosna i Hercegovina je dobila narodno opštepolutičko predstavništvo. Narod koji se borio za slobodu i novu vlast uspostavio je svoje opštepolutičko predstavništvo. Također, delegati ZAVNOBiH-a izabrali su 58 vijećnika za Drugo zasjedanje AVNOJ-a. Za vijećnike AVNOJ-a izabrani su kandidati iz svih srezova i većih gradova.

Temeljni dokument koji je usvojio ZAVNOBiH jeste Rezolucija. U ovom dokumentu, koga je obrazložio Avdo Humo, definisana su opšta politička stajališta koja izražavaju volju delegata ZAVNOBiH-a da Bosna i Hercegovina uspostavi svoju državnost u *obliku federalne jedinice*, koja ravnopravno s Hrvatskom, Srbijom, Makedonijom, Crnom Gorom i Slovenijom konstituiše Demokratsku Federativnu Jugoslaviju. Za narode Bosne i Hercegovine Rezolucijom ZAVNOBiH-a se nakon viševjekovne tuđinske vladavine obnavlja državnost Bosne i Hercegovine, onu državnost i samostalnost koju je imala u srednjovjekovnom dobu. U uvodnom dijelu Rezolucije sadržano je stajalište koje govori da su se prvi put u istoriji Bosne i Hercegovine “sastali predstavnici srpskog, muslimanskog i hrvatskog naroda, povezani čvrstim bratstvom u ustanku, s ciljem da na osnovu rezultata oružane borbe naroda Jugoslavije i naroda u Bosni i Hercegovini, donesu političke odluke koje će otvoriti put našim narodima da uredi svoju zemlju onako kako to odgovara njihovoj volji i interesima”.²⁰ A njihova volja i interesi su definisani u opredjeljenju da njihova

¹⁸ Isto. Vidi: Josip Vidmar, pozdravna riječ na Prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a. 31.

¹⁹ Isto. Vidi: Vlada Zečević, pozdravni govor na Prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a. 32.

²⁰ Isto. Vidi: Rezolucija Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a. 73.

zemlja “koja nije ni srpska, ni hrvatska ni muslimanska, nego srpska i muslimanska i hrvatska, bude slobodna i zbratimljena”.²¹ U njoj će biti “osigurana puna ravnopravnost i jednakost svih Srba, muslimana i Hrvata”.²² Delegati ZAVNOBiH-a su jednoglasno usvojili Rezoluciju.

Prvo zasjedanje ZAVNOBiH-a završeno je obraćanjem dr. Vojislava Kecmanovića, predsjednika ZAVNOBiH-a. Iz njegove završne riječi izdvajamo dva stanovišta: prvo, otupljena je oštrica najmoćnijeg oružja koje je neprijatelj uperio protiv naroda Jugoslavije, pomoću kojeg je htio uništiti nas i osigurati život na Balkanu i dodao: “To je oružje bratoubilačkog rata. To oružje danas je nemoćno”,²³ i drugo, “Naši narodi pokazali su se sposobni, ne samo da preko svoje oružane snage, preko naše armije, oslobode veliki dio naše domovine, nego i da organizuju novu narodnu vlast”.²⁴

Drugo zasjedanje ZAVNOBiH-a i pravno utemeljenje državnosti Bosne i Hercegovine

Pobjedonosno napredovanje narodnooslobodilačke borbe naroda Bosne i Hercegovine omogućilo je održavanje Drugog zasjedanja ZAVNOBiH-a. Na Drugom zasjedanju ZAVNOBiH-a u Sanskom Mostu 1. i 2. jula 1944. godine, ZAVNOBiH se konstituiše u najviše zakonodavno i izvršno narodno predstavničko tijelo federalne Bosne i Hercegovine. Na svom Drugom zasjedanju ZAVNOBiH usvaja Deklaraciju o pravima građana. Sadržaj Deklaracije o pravima građana je koncipiran tako da sadrži katalog prava građana za savremeno doba. Među pravima koja se garantuju, osim klasičnih građanskih prava kao što su vjerske slobode, sloboda štampe i dr., zagarantovano je i pravo na “ravnopravnost Srba, muslimana i Hrvata Bosne i Hercegovine, koja je njihova zajednička i nedjeljiva domovina”.²⁵ Na ovaj način je u državnost Bosne i Hercegovine inkorporirana ravnopravnost naroda. Među značajnim odlukama Drugog zasjedanja ZAVNOBiH-a je i odluka o ustrojstvu i radu narodnooslobodilačkih odbora i narodnooslobodilačkih skupština u federalnoj

²¹ Isto.

²² Isto.

²³ Isto. Vidi: dr. Vojislav Kecmanović, završna riječ na Prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a. 73. i 74.

²⁴ Isto.

²⁵ Isto. Vidi: Deklaracija o pravima građana Drugog zasjedanja ZAVNOBiH-a. 234.

Bosni i Hercegovini. Ovom odlukom narodnooslobodilački odbori su utemeljeni kao organi demokratske vlasti. Na Drugom zasjedanju ZAVNOBiH-a izabrano je Predsjedništvo ZAVNOBiH-a od 22 člana i zakonodavni odbor Predsjedništva. Istovremeno, na Drugom zasjedanju ZAVNOBiH-a uspostavljena je zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njegovih pomagača, kao i vjerska komisija. Imajući u vidu odluke i Deklaraciju o ljudskim pravima, Drugo zasjedanje ZAVNOBiH-a uspostavlja pravne temelje državne organizacije federalne Bosne i Hercegovine. Rad Drugog zasjedanja ZAVNOBiH-a bio je usmjeren k izgradnji narodne vlasti.

U svojoj djelatnosti Predsjedništvo ZAVNOBiH-a, nakon Drugog zasjedanja, razvilo je svestranu aktivnost na rješavanju svakodnevnih zadataka koje je nametala tadašnja situacija. Svojom djelatnošću Predsjedništvo i njegovi organi obuhvatili su sve oblasti društvenog života, i u tom pravcu ono je izgrađivalo svoj aparat putem kojeg je “ (...) jedino bilo moguće obezbijediti uspješno rukovođenje radom narodnooslobodilačkih odbora”.²⁶ Na prvoj svojoj sjednici 6. jula 1944. godine, u Grdanovcima, u Podgrmeču, Predsjedništvo ZAVNOBiH-a, donijelo je odluku o formiranju sljedećih odjeljenja: Odjeljenje za narodnu privredu, Odjeljenje za narodnu prosvjetu, Odjeljenje za narodno zdravlje i socijalno staranje, Odjeljenje za obnovu, Odjeljenje za pravosuđe i Odjeljenje za ishranu. Prelaskom Predsjedništva u Sanicu, formirana su 18. avgusta 1944. godine još dva odjeljenja: Odjeljenje za finansije i Odjeljenje za unutrašnje poslove. Nakon što je Predsjedništvo nastavilo svoj rad u Jajcu, 9. oktobra 1944. godine, reorganizovano je Odjeljenje za privredu, i formirana su nova odjeljenja: Odjeljenje za poljoprivredu, stočarstvo i veterinarstvo, Odjeljenje za saobraćaj i pošte, Odjeljenje za građevinske radove, Odjeljenje za industriju i trgovinu i Odjeljenje za informacije. U februaru 1945. godine dograđuje se postojeća organizacija odjeljenja i formiraju se: Odjeljenje za narodno zdravlje, Odjeljenje za socijalnu politiku, Odjeljenje za šumarstvo i Odjeljenje za rudarstvo. Time je bio dograđen administrativno-upravni aparat za ZAVNOBiH.²⁷

²⁶ Rad ZAVNOBiH-a i njegovih organa između Drugog i Trećeg zasjedanja. Opširnije vidi u: Babić N., Otašević D. 1970. 99.

²⁷ Isto. 99. i 100.

Treće zasjedanje ZAVNOBiH-a i dovršenje državne organizacije Bosne i Hercegovine

Treće zasjedanje ZAVNOBiH-a održano je 26. aprila u oslobođenom Sarajevu. Na ovom zasjedanju, donesene su odluke kojim je dovršena državna organizacija Bosne i Hercegovine na ideji ZAVNOBiH-a, kao narodnog predstavništva i nosioca volje naroda Bosne i Hercegovine da sami upravljaju svojim državnim razvojem. Na Trećem zasjedanju ZAVNOBiH-a donesene su dvije istorijske odluke. Jedna odluka se odnosi na prerastanje ZAVNOBiH-a u Narodnu skupštinu Bosne i Hercegovine, a Predsjedništvo ZAVNOBiH-a postalo je Predsjedništvo Narodne skupštine Bosne i Hercegovine. Svi vijećnici koji su imali vijećničko punomoćje za Treće zasjedanje ZAVNOBiH-a “(...) postali su prvi narodni poslanici Narodne skupštine Bosne i Hercegovine”²⁸ Druga odluka Trećeg zasjedanja ZAVNOBiH-a odnosi se na formiranje prve vlade federalne Bosne i Hercegovine. Vlada je formirana nakon što je Narodna skupština Bosne i Hercegovine 27. aprila prihvatila Zakon o Narodnoj vladi Bosne i Hercegovine. U članu 1. Zakona je definisano da je narodna vlada “(...) vrhovni izvršni i naredbodavni organ državne vlasti”.²⁹ Za predsjednika vlade izabran je Rodoljub Čolaković, a potpredsjednici su bili: dr. Zaim Šarac i dr. Jakov Grgurić. Članovi vlade su postali: Đuro Pucar Stari, Ilija Došen, dr. Hamdija Čemerlić, profesor Ante Babić, Hasan Brkić, ing. Ćazim Ugljen, Vlado Šegrt, profesor Ante Martinović, dr. Nedo Zec, dr. Cvitan Spužević i Novak Mastilović.³⁰ Vlada je imala 11 ministarstava. S izborom prve vlade, federalna Bosna i Hercegovina je konstituisala svoju izvršnu vlast. Prerastanjem Trećeg zasjedanja ZAVNOBiH-a u Narodnu skupštinu i formiranjem prve vlade zaokružuje se izgradnja državnosti Bosne i Hercegovine koja je utemeljena odlukama Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a, 1943. godine. Tako oblikovana državnost postaće osnova državnog i političkog razvoja Bosne i Hercegovine poslije Drugog svjetskog rata.

---

²⁸ Isto. 122.

²⁹ Isto.124.

³⁰ Isto. 124. i 125.

Ustavno-politički razvoj državnosti Bosne i Hercegovine, 1945 -1990.

Ustavno-politički razvoj državnosti Bosne i Hercegovine, koji je uslijedio nakon pobjede Narodnooslobodilačkog pokreta protiv fašizma i domaćih sluga prošao je više faza. U prvoj fazi od 1945. godine, nakon što je održano Treće zasjedanje ZAVNOBiH-a i formirana prva vlada Federalne Bosne i Hercegovine, pa sve do kraja 1946. godine izabrana je Ustavotvorna skupština 13. oktobra 1946. godine i izvršene pripreme za donošenje Ustava Bosne i Hercegovine u decembru 1946. godine. Usvojen je i zakon prema kome je Bosni i Hercegovini zamijenjen naziv “Federalna Bosna i Hercegovina” u “Narodna Republika Bosna i Hercegovina”.³¹ Ustav Narodne Republike Bosne i Hercegovine (NR BiH) donesen je 31. decembra 1946. godine. U članu 1. Ustava, NR BiH definisana je kao “narodna država republikanskog oblika”.³² Nadalje se u čl. 2. uspostavlja odredba po kojoj se Bosna i Hercegovina, ostvarena u narodnooslobodilačkoj borbi ujedinila, na osnovu načela ravnopravnosti sa NR Srbijom, NR Makedonijom, NR Hrvatskom, NR Slovenijom i NR Crnom Gorom u zajedničku saveznu državu – Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju (FNRJ).³³ U pogledu pozicije Bosne i Hercegovine u saveznoj državi – FNRJ, ustanovljava se odredba po kojoj NR Bosna i Hercegovina “vrši državnu vlast suvereno”,³⁴ prenoseći na FNRJ samo ona prava koja su saveznoj državi data Ustavom FNRJ. Ustavom iz 1946. godine zagwarantovana je ravnopravnost njenih naroda na način da se ta ravnopravnost iskazuje u svim oblastima društvenog razvoja. Ovim je, u prvi Ustav NR BiH, situirana odredba iz Deklaracije Drugog zasjedanja ZAVNOBiH-a iz 1944. godine da se u Bosni i Hercegovini zajamčuje ravnopravnost Srba, Muslimana i Hrvata.

Uvođenjem radničkog samoupravljanja u Jugoslaviji početkom 50-ih godina XX stoljeća stvorene su pretpostavke za ustavne promjene tokom 1963. godine, u FNRJ i u njenim republikama. Uvedena je nova odrednica u nazivu republika. Umjesto “Narodna Republika” uveden je naziv “Socijalistička

---

³¹ Vidi: “Zakon o imenu Narodne Republike Bosne i Hercegovine iz 1946.” u: Ibrahimagić O. 2012. 118.

³² Isto. Član 1. Ustava Narodne Republike Bosne i Hercegovine iz 1946. godine. 118.

³³ Isto.

³⁴ Isto. 119.

Republika”. Tako je Ustav Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine (SR BiH) usvojen u aprilu 1963. godine utemeljio samoupravljanje i socijalističko uređenje. Po ovom Ustavu iz 1963. godine uvedena je nova definicija Bosne i Hercegovine: “Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina je državna socijalistička demokratska zajednica naroda Bosne i Hercegovine zasnovana na vlasti radnog naroda i samoupravljanju”.³⁵ Prema Ustavu, radni narod ostvaruje svoja suverena prava u SR BiH, osim onih prava koja su utvrđena kao prava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ).

Početak 70-ih godina XX stoljeća u političkom, ekonomskom i socijalnom razvoju jugoslovenske federacije uspostavlja se nova pozicija republika i pokrajina. Ta nova pozicija se iskazuje u većoj samostalnosti i odgovornosti republika i pokrajina za vlastiti razvoj i razvoj Federacije u cjelini. Nova pozicija republika i pokrajina se definiše unutar koncepta novog ustava SFRJ iz 1974. godine i novih ustava republika i pokrajina. Ustav SR BiH proglašen je 25. februara 1974. godine. SR Bosna i Hercegovina dobija nove elemente u svom određenju. Ona se definiše kao “socijalistička demokratska država i socijalistička samoupravna demokratska zajednica radnih ljudi i građana, naroda Bosne i Hercegovine – Muslimana, Srba i Hrvata, i pripadnika drugih naroda i narodnosti koji u njoj žive (...)”.³⁶ Prema ovom ustavnom određenju SR BiH je država u kojoj se ostvaruje samoupravljanje radnih ljudi i ravnopravnost njenih naroda: Muslimana, Srba i Hrvata i pripadnika drugih naroda. U Ustavu SR Bosne i Hercegovine iz 1974. godine sadržana je odredba suverenosti, sem u pitanjima koja su u nadležnosti SFRJ. Na temeljima Ustava iz 1974. godine, Bosna i Hercegovina je svoj politički i ekonomski razvoj imala sve do 1990. godine, do prvih višestranačkih izbora i uvođenja višepartijske pluralne demokratije.

Državnost Bosne i Hercegovine u razdoblju od početka 60-ih do 90-ih godina XX stoljeća

Nakon perioda neposredno poslije Drugog svjetskog rata u kome je obnovljena saobraćajna i komunalna infrastruktura, započeo je period velikog uspona u ekonomskom i kulturnom razvoju Bosne i Hercegovine. Radi se o trodecenijskom ekonomskom razvoju Bosne i Hercegovine u razdoblju od

³⁵ Isto. Član 1. Ustava Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine iz 1963. godine. 122.

³⁶ Isto. Član 1. Ustava Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine iz 1974. godine. 124.

1960. do 1990. godine. To razdoblje je u literaturi o političkom razvoju Bosne i Hercegovine tokom XX stoljeća označeno kao zlatno doba ekonomskog, političkog i kulturnog razvoja Bosne i Hercegovine.³⁷ Stajalište akademika Dušana Bilandžića o zlatnom razdoblju o njenom razvoju izvedeno je iz više krucijalnih momenata ekonomskog, kulturnog i političkog razvoja Bosne i Hercegovine od šezdesetih do devedesetih godina XX stoljeća.

U prvim decenijama razvoja nakon Drugog svjetskog rata, predstavnici Bosne i Hercegovine su strogo provodili naredbe državno-partijskog vrha Federacije. U tom vremenu je Bosna i Hercegovina bila u znatnoj mjeri u položaju “(...) administrativnog područja pod izravnom vlašću Federacije”.³⁸ Razinu političke autonomije ostalih republika, Bosna i Hercegovine dostiže od sredine 60-ih godina. Od 1965. godine započinje proces demokratizacije jugoslovenske Federacije i jugoslovenskog društva. Slomljen je centralizam koga je simbolizirao Aleksandar Ranković, smijenjen s državnih funkcija 1966. godine. U ovom istorijskom kontekstu, akademik Dušan Bilandžić vidi početak “zlatnog doba” za Bosnu i Hercegovinu. Demokratski procesi što su započeli sredinom šezdesetih godina omogućili su početak promjena u nacionalnoj politici Saveza komunista Bosne i Hercegovine (SK BiH), naročito u odnosu na težnju Muslimana i Hrvata za nacionalno potvrđivanje. U tom pogledu ispoljile su se tri političke tendencije u društvenom razvoju Bosne i Hercegovine: a) smanjivanje represije nad hrvatskim narodom; b) priznavanje Muslimana kao nove nacije; c) obuzdavanje unitarističko-centralističkog naboja.³⁹ Udio Hrvata u zajedničkim organizacijama i institucijama Bosne i Hercegovine bio je znatno niži od njihovog broja. U čisto hrvatskim mjestima učitelji i policajci bili su iz srpskog naroda. Mržnja prema NDH iz vremena rata prenosila se na Hrvate u Bosni i Hercegovini. Iseljavanje Hrvata u Hrvatsku i zapadne zemlje bilo je masovno. To je vodilo stalnom smanjivanju udjela Hrvata u ukupnom stanovništvu Bosne i Hercegovine. O međunacionalnim odnosima u Hercegovini organizo-

³⁷ Akademik Dušan Bilandžić je u svojoj studiji “Zlatno doba Bosne i Hercegovine” na naučnom skupu *Bosna i Hercegovina prije i nakon ZAVNOBiH-a*, održanom u Akademiji nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 23. i 24. novembra, 2003. godine, iznio stajalište da je Bosna i Hercegovina “(...) od sredine šezdesetih do sredine osamdesetih imala zlatno razdoblje”. Vidi: *Bosna i Hercegovina prije i nakon ZAVNOBiH-a – zbornik radova*. 2007. 46.

³⁸ Isto. 42.

³⁹ Isto. 44.

vano je partijsko savjetovanje 1966. godine. Tadašnji predsjednik CK SK BiH izjavio je kako je bilo teško biti Hrvat u Bosni i Hercegovini u proteklih dvadeset godina. Nakon ovog savjetovanja, položaj Hrvata se znatno popravio u naredne dvije decenije. Izraz takvog procesa je izbor Branka Mikulića na čelne pozicije u Bosni i Hercegovini. Tokom 22 godine koliko je Branko Mikulić bio na čelnim pozicijama u Bosni i Hercegovini (1966-1988) inicirani su procesi koji su doveli do potpune afirmacije nacionalnog identiteta Muslimana i primjene politike oslonca na sopstvene snage u privrednom i kulturnom razvoju Bosne i Hercegovine. Savez komunista BiH je preko svojih organa i organizacija proveo aktivnosti i osigurao da se u popisu stanovništva iz 1971. godine muslimansko stanovništvo iskaže u svom nacionalnom identitetu – Musliman.⁴⁰ Promjene u politici SK BiH prema nacionalnoj afirmaciji Hrvata i Muslimana omogućile su učvršćivanje međunacionalnih odnosa između Srba, Hrvata i Muslimana, i dovele su do stabilnog političkog razvoja Bosne i Hercegovine. Politika pune nacionalne ravnopravnosti pokrenula je stvaralaštvo u razvoju svih lokalnih zajednica na bosanskohercegovačkom prostoru. Politika oslonca na sopstvene snage omogućila je razvoj prerađivačke industrije te su formirani veliki privredni sistemi: Energoinvest, UNIS, Šipad, SODA-SO, Rudarsko-metalurški kombinati, Incel, Rudi Čajavec, Unioninvest, Hidrogradnja, HEPOK, Agrokomerc i mnoga druga. Sva ova preduzeća imala su uspješan izvoz svojih proizvoda na svjetsko tržište.

Zaposlenost u Bosni i Hercegovini porasla je na milion stanovnika. Sva opštinska mjesta, njih ukupno 109, povezana su asfaltnim cestama. U svim nerazvijenim opštinama formirani su proizvodni kapaciteti u okviru razvoja velikih preduzeća u Bosni i Hercegovini. Poseban procvat u razvoju imalo je osnovno, srednje i visoko obrazovanje. Izveden je program izgradnje hiljadu škola. Otvorena su tri nova univerziteta, u Tuzli, Sarajevu i Mostaru. “Osnovana je Akademija nauka Bosne i Hercegovine i izgrađena zgrada Televizije”.⁴¹ Kao posebno dostignuće u razvoju Bosne i Hercegovine od šezdesetih do devedesetih godina javlja se projekt XIV zimskih olimpijskih igara koje su održane u Sarajevu 1984. godine.

U vremenu 1960-1990. godine, dakle pune tri decenije, zamah i modernizaciju u ekonomskom, političkom i kulturnom razvoju Bosne i Hercegovine

⁴⁰ Nacionalno ime Musliman bit će zamijenjeno imenom Bošnjak 1993. godine.

⁴¹ Bilandžić D. 2007. 46.

dali su istaknuti nosioci javnih funkcija iz sva tri bosanskohercegovačka naroda. To su bili: Branko Mikulić, Džemal Bijedić, Dragutin Braco Kosovac, Hamdija Pozderac, Rato Dugonjić, Niko Mihaljević, Raif Dizdarević, Ivan Brigić, Cvijetin Mijatović i drugi. Oni su dali pečat “zlatnom dobu” Bosne i Hercegovine. Bili su i pojedinačno i zajedno javni radnici koji su bili predani općem dobru građana i njihovom napretku u socijalnom razvoju. Međutim, istorijsko kretanje početkom devedesetih godina postalo je nemilosrdno kada je agresivni rat, koji je izveden 1992. godine od strane Miloševićevog režima, skoro uništio privredu i “veliki dio stvaralaštva miliona ljudi”.⁴²

Državnost Bosne i Hercegovine u istorijskom kontekstu disolucije SFRJ i političke pluralizacije bosanskohercegovačkog društva 1990. godine

Kriza jugoslovenske Federacije i njena disolucija krajem 80-ih godina XX stoljeća dovela je do istorijskog preokreta. Najsnažnija istorijska silnica tokom disolucije SFRJ javila se u obliku osamostaljivanja jugoslovenskih republika. Nakon sloma socijalizma u Evropi i pada Berlinskog zida političku pluralizaciju i proglašenje nezavisnosti i suverenosti najprije su izvele Slovenija i Hrvatska. Bosna i Hercegovina imala je izvjesno zakašnjenje u uvođenju višepartijskog sistema i provođenja prvih višestranačkih izbora. Formiranje političkih stranaka u Bosni i Hercegovini i oblikovanje višepartijske političke arene izvedeno je u ljeto 1990. godine. Prvi višestranački izbori organizovani su u novembru 1990. godine. Većinsko, skoro apsolutno povjerenje izbornog tijela su osvojile tri jednoetičke partije: Stranka demokratske akcije (SDA), Hrvatska demokratska zajednica BiH (HDZ BiH) i Srpska demokratska stranka (SDS). One su zajedno osvojile 84% mjesta u Parlamentu Bosne i Hercegovine. Naspram ove tri stranke, sve druge stranke bile su marginalizirane. Izbornoj pobjedi HDZ-a, SDS-a i SDA najviše je pogodovala etnička homogenizacija stanovništva potaknuta i izvedena tokom izborne kampanje u ljeto i jesen 1990. godine. U tom vremenu već su započeli sukobi i vojni sukobi u Hrvatskoj između Jugoslovenske narodne armije (JNA) i vodstva srpskog naroda u Kninu, na jednoj, i suverene vlasti Republike Hrvatske, na drugoj strani. Sve je to pogodovalo etničkoj homogenizaciji stanovništva i izbornom opredjeljivanju unutar nacionalnog korpusa. Srbi su glasali za SDS,

⁴² Isto.

Hrvati za HDZ BiH i Bošnjaci za SDA. Tokom izborne kampanje promovisana je saradnja i koalicija tri etničke stranke. Izbore za članove Predsjedništva dobile su nacionalne stranke. Za prvog predsjednika višestranačkog Predsjedništva izabran je Alija Izetbegović, predsjednik SDA. Višestranački Parlament je konstituisan nakon izbora. Većina u bosanskohercegovačkom Parlamentu nije formirana po demokratskom načelu uspostavljanja koalicionog sporazuma i političkog programa koji prati taj sporazum. Umjesto toga prihvaćen je zahtjev SDS-a da se odnosi u vršenju vlasti između vladajućih stranaka formiraju na partnerskim odnosima.⁴³

Kada je tokom 1991. godine, a to je prva godina funkcionisanja višestranačke skupštine, došlo na red odlučivanje o državopravnom statusu Bosne i Hercegovine i njenoj političkoj budućnosti, saradnja i partnerstvo između tri etničke stranke se raspalo. HDZ i SDA, zajedno sa većinom opozicionih stranaka imale su stajalište da se Bosna i Hercegovina u budućnosti razvija kao nezavisna i suverena država u avnojevim granicama. SDS je, potpomognuta od Miloševićevog režima, negirala državnost Bosne i Hercegovine i tretirala je kao administrativno zaokruženi prostor koji ne može imati samostalnu državnost. Nadmetanje među vladajućim strankama dobilo je svoj ishod u donošenju odluke o raspisivanju referenduma građana o suverenom državnom statusu Bosne i Hercegovine. Referendum je izveden 29. februara i 1. marta 1992. godine. Na referendum je izašlo 64% građana upisanih u birački spisak Bosne i Hercegovine. Za nezavisnu i suverenu Bosnu i Hercegovinu glasalo je 99% građana koji su izašli na referendum. Bio je to demokratski čin ispoljavanja volje većine građana na temelju rezultata referenduma. Bosna i Hercegovina je dobila međunarodno priznanje od Evropske unije 6. aprila 1992. godine. Osim iz Evropske unije, međunarodne priznanje stiglo je i od SAD-a i drugih zemalja svijeta. SDS, sa svojim liderom Radovanom Karadžićem, nije priznala rezultate referenduma, izašla je iz Parlamenta i odlučila da zajedno sa Miloševićevim režimom izvrši destrukciju Bosne i Hercegovine kao državnog subjekta snagama naslijeđene JNA, koju je pod svoju kontrolu stavio Milošević. Vojna agresija je u troipogodišnjem ratu destruirala državnost Bosne i Hercegovine, na dijelu teritorije pod kontrolom srpskih snaga. Odbranu državnosti i integriteta Bosne i Hercegovine vodili su Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine i njene oružane snage – Armija Republike Bosne i Hercegovine.⁴⁴

⁴³ Pejanović M. 2010. 81-105.

⁴⁴ Političku osnovu za vođenje odbrane integriteta i suverenosti Bosne i Hercegovine Ratno

Nakon provedenog etničkog čišćenja bošnjačkog i hrvatskog stanovništva iz istočne Bosne i Posavine i genocida nad Bošnjacima u gradu Srebrenici 1995. godine od strane srpskih snaga došlo je do zaokreta u odnosu međunarodne zajednice prema ratu u Bosni i Hercegovini. Preuzimanjem liderstva u vođenju mirovnog procesa tokom 1994. i 1995. godine, SAD su svojim uticajem, diplomatskim, političkim i vojnim, dovele do potpisivanja Daytonskog mirovnog sporazuma potkraj 1995. godine. Ovim sporazumom je zaustavljen rat i razaranje Bosne i Hercegovine te na njegovom temelju dobila međunarodne garancije za međunarodni i pravni subjektivitet, nezavisnost i integritet. Dobila je i novi Ustav – daytonski ustav kojim je uspostavljena nova unutrašnja struktura sa dva entiteta: Republika Srpska i Federacija Bosne i Hercegovine i institucije države Bosne i Hercegovine. Zbog dominacije etničkog kriterija u ispoljavanju interesa u odlučivanju u Parlamentu Bosne i Hercegovine, država Bosna i Hercegovina se sve više pokazuje kao nefunkcionalna. Ono što je posebno značajno, provođenje Daytonskog mirovnog sporazuma izvodi se snagom međunarodne zajednice preko Visokog predstavnika međunarodne zajednice i mirovnih snaga kao i demokratskim snagama same države Bosne i Hercegovine. Istorijski cilj Daytonskog mirovnog sporazuma nije samo uspostava mira. Angažovanjem međunarodnih institucija Bosna i Hercegovina prolazi kroz istorijski *proces internacionalizacije* u izgradnji institucija države Bosne i Hercegovine. Ishodište tog istorijskog procesa je u provođenju reformi uključujući i *reformu daytonskog Ustava* i postizanju članstva Bosne i Hercegovine u Evropskoj uniji i NATO savezu. S postizanjem tog cilja Bosna i Hercegovina će dobiti poziciju evropske demokratske, prosperitetne i samoodržive državne zajednice.

Zaključak

Ideja ZAVNOBiH-a nastala je na snazi narodnooslobodilačke i antifašističke borbe naroda Bosne i Hercegovine unutar širokog antifašističkog pokreta u Jugoslaviji. Prvo zasjedanje ZAVNOBiH-a je izraz narodnog stvaranja i narodne volje naroda koji se borio za svoju slobodu i da sam upravlja svojom

---

Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine definisalo je u svom dokumentu "Platforma za djelovanje Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine u ratnim uslovima". Ovaj dokument usvojilo je Predsjedništvo u sastavu: Alija Izetbegović, predsjednik, Fikret Abdić, Mirko Pejanović, Nenad Kecmanović, Ejup Ganić, Franjo Boras i Stjepan Kljuić. Vidi: *Službeni list Republike Bosne i Hercegovine, broj 8.,2. juli 1992.*

zemljom, njenim resursima i razvojem. Rezolucija Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a ponudila je koncept državnosti Bosne i Hercegovine u obliku njenog proglašenja kao federalne jedinice Demokratske Federativne Jugoslavije. Kao samosvojna državna jedinica, Bosna i Hercegovina postaje ravnopravna sa Srbijom, Hrvatskom, Makedonijom, Crnom Gorom i Slovenijom u konstituisanju demokratske Jugoslavije na federativnom principu. Federalna Bosna i Hercegovina je, najzad pronađeno istorijsko i političko rješenje za zbratimljenost i ravnopravnost tri autohtona naroda koji žive izmiješano na prostoru Bosne i Hercegovine: Srba, Hrvata i Muslimana (Bošnjaka). Ovu koncepciju državnosti Bosne i Hercegovine podržali su Edvard Kardelj i Josip Broz Tito u pripremi za održavanje Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a. Ideja ZAVNOBiH-a u svojoj institucionalizaciji započinje Prvim zasjedanjem ZAVNOBiH-a u Mrkonjić Gradu, a nastavlja se Drugim zasjedanjem 1944. godine u Sanskom Mostu i Trećim, u slobodnom Sarajevu, 1945. godine. Drugo zasjedanje ZAVNOBiH-a ustanovljava organizaciju državne uprave, dok Treće zasjedanje ZAVNOBiH-a prerasta u Narodnu skupštinu i obrazuje prvu vladu.

U godinama mira i socijalističkog razvoja, Bosna i Hercegovina donosi svoj prvi Ustav 1946. godine i utemeljuje poziciju Bosne i Hercegovine kao državne zajednice republikanskog oblika koja suvereno vrši vlast, sem u pitanjima koja su prenesena u nadležnost savezne države – FNRJ.

Disolucijom SFRJ i istorijskim preokretom nakon sloma socijalizma, SR BiH izvodi svoju političku pluralizaciju 1990. godine. Političku nezavisnost i suverenost Bosna i Hercegovina stiče nakon referenduma građana 1992. godine na kojem se 99% građana, koji su izašli na referendum, izjasnilo da njihova zemlja bude suverena i nezavisna. Nije imala istorijsku sreću da volju građana Bosne i Hercegovine o suverenom statusu svoje zemlje ostvaruje u miru. Nakon troipogodišnjeg rata i snažnog angažovanja SAD i međunarodne zajednice, Bosna i Hercegovina se razvija u miru na temelju Daytonskog mirovnog sporazuma. Putem reformi Bosna i Hercegovina kreće se k članstvu u Evropskoj uniji i NATO savezu.

Svi oblici državnosti Bosne i Hercegovine, uključujući i budući status članice Evropske unije, svoju osnovu i svoj korijen imaju u odlukama Prvog, Drugog i Trećeg zasjedanja ZAVNOBiH-a i kontinuitetu razvoja državnosti Bosne i Hercegovine na njegovim idejama.

IZVORI I LITERATURA

IZVORI

a) Objavljeni izvori:

- ZAVNOBiH – dokumenti. knjiga I. (1943-1944). 1968. Sarajevo: Institut za istoriju radničkog pokreta, IP Veselin Masleša
- Službeni list Republike Bosne i Hercegovine, br. 8., 2. juli 1992.

LITERATURA

- Babić N., Otašević D. 1970. ZAVNOBiH i izgradnja bosanskohercegovačke državnosti – zbornik radova. Sarajevo: Muzej revolucije Bosne i Hercegovine.
- Bilandžić D. 2007. “Zlatno doba Bosne i Hercegovine”. u: *Bosna u Hercegovina prije i nakon ZAVNOBiH-a – zbornik radova. Posebna izdanja 124. Odjeljenje društvenih nauka 37.* Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.
- Čolaković R. 1974. “Pravi odgovor na pitanje: Čija je Bosna i Hercegovina?” u: *AVNOJ i narodnooslobodilačka borba u Bosni i Hercegovini – zbornik radova.* Beograd: Institut za istoriju u Sarajevu – IP RAD, Beograd.
- Humo A. 1974. “Diskusija”. u: *AVNOJ i narodnooslobodilačka borba u Bosni i Hercegovini – zbornik radova.* Beograd: Institut za istoriju u Sarajevu – IP RAD, Beograd.
- Ibrahimagić O. 2012. *Bosanski identitet i suverenitet.* Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu.
- Pejanović M. 2010. “Struktura i karakteristike razvoja političkog pluralizma u Bosni i Hercegovini”. u: *Ogledi o državnosti i političkom razvoju Bosne i Hercegovine.* Sarajevo – Zagreb: Šahinpašić.

Summary

BOSNIA AND HERZEGOVINA FROM ZAVNOBiH TO THE DAYTON AGREEMENT – THE CONTINUATION FOR BUILDING OF STATEHOOD IN THE 20TH CENTURY

The idea of ZAVNOBiH arose in the power of people's liberation and anti-fascist struggle in Bosnia and Herzegovina within the broad anti-fascist movement in Yugoslavia. The first session of ZAVNOBiH is an expression of people's creation and will who fought for the freedom to rule its country, its resources and development. The resolution of the First Session of ZAVNOBiH offered a concept of statehood of Bosnia and Herzegovina in the form of its proclamation as a federal unit of the Democratic Federative Yugoslavia. As an identified state unit, Bosnia and Herzegovina becomes equal with Serbia, Croatia, Macedonia, Montenegro and Slovenia in the constitution of the democratic Yugoslavia on the federal principle. Federal Bosnia and Herzegovina is at last found historical and political solution for fraternity and equality of three autochthonous peoples whose lives were entangled on the territory of Bosnia and Herzegovina: Serbs, Croats and Muslims (Bosniaks). Such a concept of the statehood of Bosnia and Herzegovina was supported by Kardelj and Tito during the preparations for the First Session of ZAVNOBiH. The idea of ZAVNOBiH in its institutionalization started with the First Session of ZAVNOBiH in Mrkonjić Grad and continued with the Second Session in 1944 in Sanski Most, and the Third in free Sarajevo in 1945. The Second Session of ZAVNOBiH established the organization of the state administration, whereas the Third Session grew into a people's assembly which constituted the first government.

In the years of peace and socialist development, Bosnia and Herzegovina passed its first constitution in 1946 whereby the position of Bosnia and Herzegovina was determined as a republic. Bosnia and Herzegovina exerts sovereign authority, except in those issues which are transferred to the authority of the Federal Yugoslavia.

Through the dissolution of the Socialist Federative Republic of Yugoslavia and the historical turnaround after the breakdown of socialism, the Republic of Bosnia and Herzegovina performed its political pluralisation in 1990. Bosnia and Herzegovina gained its political independence and sovereignty after the referendum of citizens in 1992, on which 99% of citizens who voted opted that their state be sovereign and independent. There was no historical luck that the will of the citizens of Bosnia

and Herzegovina about the status of their country be achieved in peace. After a three and a half year long war and strong engagement of the USA and the International community, Bosnia and Herzegovina develops in peace on the grounds of the Dayton Peace Accord. Bosnia and Herzegovina moves towards membership in the EU and NATO through reforms.

All forms of Bosnia and Herzegovina's statehood, including the future status as a member of the EU, have their roots in the decisions of the First, Second and Third Session of ZAVNOBiH and in the continued development of the statehood of Bosnia and Herzegovina on the ideas of ZAVNOBiH.

Key words: Bosnia and Herzegovina, ZAVNOBiH, statehood, referendum, Dayton Peace Agreement